

ÉS SOSTENIBLE L'ESTACIONALITAT LABORAL DEL TURISME BALEAR?

Rafel Borràs Ensenyat

RESUM

L'estacionalitat ha esdevingut una de les senyes d'identitat del model turístic de les Illes Balears. Això ha fet que el mercat laboral illenc fos extraordinàriament estacional. La qüestió que es planteja és si aquesta situació és, des d'una perspectiva ecològica i social, sostenible.

En aquest capítol es postula que ecològicament és insostenible superar l'estacionalitat turística sense criteris decreixents del nombre anual d'arribada de visitants. Pel que fa a l'àmbit social, es proposa mesurar l'estacionalitat amb l'índex d'estacionalitat d'ocupació laboral, calculat com el percentatge de variació de les xifres mitjanes d'afiliacions a la Seguretat Social en el mes de juliol o agost (el mes de l'any en què es registra més ocupació), respecte del mes de gener o desembre (en què l'ocupació és la mínima de l'any). Una vegada comparats els índexs espanyol i balear, es conclou que mantenir en el temps la situació actual no permet albirar altres escenaris diferents dels d'insostenibilitat social.

Paraules clau:

Estacionalitat, sostenibilitat, índex d'estacionalitat, mercat laboral

INTRODUCCIÓ

A l'octubre del 2000 es van celebrar les segones Jornades de Turisme i Medi Ambient a les Illes Balears. Des de llavors, en l'àmbit turístic illenc, com en el medi ambient global i insular, han canviat bastants coses, i, per tant, les ponències presentades en aquell esdeveniment, organitzat per l'Institut d'Estudis Ecològics (INESE)¹, han estat, en bona part, sobrepassades pel pas del temps. No obstant això, la conferència inaugural que va pronunciar Antonio Caparrós Benedicto -que, en aquell temps, era Rector de la Universitat de Barcelona, i que va morir poc després de pronunciar-la- és un text que segueix sent de plena actualitat. Sota el títol "La globalización", és un discurs de reivindicació d'un lloc digne de les Illes Balears en el marc de la globalització neoliberal i del turisme com alguna cosa més que el principal sector econòmic de la nostra economia.

Per exemple, Antonio Caparrós afirmava: *"... el triunfo del capitalismo no puede ocultar su modulación por los comportamientos, prácticas, valores sociales y culturales de matiz local o regional y la dependencia que tiene la intervención política en la economía de las asociaciones intermedias y cuando hablo de asociaciones intermedias me refiero más a la sociedad civil, a las corporaciones locales, a los grupos profesionales, sindicales, a los grupos informales pero que están vivos en la actividad y la peculiar implicación de éstos en la economía"* o *"Les Illes Balears han de convertir-se en un laboratorio regional de desarrollo político, cultural, social y económico, donde el logro de su actividad experimental sea la creación de una identidad centrada en un modelo propio de su actividad turística, de una actividad turística sostenible. Yo creo que ésta es la gran tarea a liderar por la clase política balear actualmente, crear, recrear un modelo identitario basado en un modelo de turismo sostenible"*.

L'ESTACIONALITAT, SENYA D'IDENTITAT DEL TURISME ILLENC

Aquestes reflexions són escaients almenys per dues qüestions. En primer lloc, perquè l'estacionalitat és una evident senya d'identitat del model turístic de les Illes Balears. El gruix de la nostra oferta turística, la de sol i platja, ha estat sempre estacional. Això ho sabem des de les experiències vitals dels que vàrem néixer, ens criarem, i vàrem créixer en zones

---

¹ "L'espai turístic". Mateu Picornell i Cladera i Àngels Maria Pomar i Gomà. Editat per INESE i GITTO (Grup d'Investigació del Territori i Oci. Palma, juny 2002).

turístiques. L'estacionalitat era part de les nostres vides. En els mesos de temporada turística el poble, la seva organització social, el paisatge humà, i el seu "què fer" canviaven radicalment. Però també ho sabem des de l'estudi de la història econòmica, o de la del moviment obrer de finals del segle passat. Precisament, aquest any 2016 es compleixen trenta anys d'una vaga en el sector de l'hostaleria balear en el transcurs de la negociació del IV Conveni Col·lectiu del sector. La vaga –la del 5 de juny de 1986– tenia com a demanda prioritària dels sindicats la regulació de seguretats per als treballadors i treballadores típicament estacionals, com són els Fixos Discontinus. Certament no va ser aquesta ni la primera ni l'última lluita del moviment sindical illenc entorn d'assumptes laborals i socials associats a l'estacionalitat turística, però potser va ser la més transcendent pel context (en 1985 s'havien perdut milers de llocs de treball perquè el mercat turístic britànic va fallar com a conseqüència de la pèrdua de disponibilitat de renda per mor de les polítiques ultraliberals dels governs conservadors de Margaret Thatcher), i per l'acord que es va assolir consistent a assegurar la contractació obligatòria de tots els Fixos Discontinus cada any, amb un període garantit de contractació igual a la mitjana dels contractes dels tres últims anys. Aquesta regulació va ser pionera en la negociació col·lectiva espanyola, i, durant anys, va ser una singularitat illenca en les relacions laborals en el sector de l'hostaleria i la restauració.

Però des d'uns anys cap aquí, coincidint amb l'aprofundiment de la financiarització de la globalització, l'estacionalitat, lluny de consolidar-se com a part de la nostra identitat i element de sostenibilitat ecològica, s'ha extremat tant (temporades laborals molt curtes i gran concentració d'arribades de turistes en els mesos centrals de l'estiu, i, excepte excepcions, nul·la o baixíssima activitat turística en alguns mesos) que s'ha convertit -al costat de la precarietat laboral i social- en una "externalitat negativa" del model turístic balear de difícil sostenibilitat econòmica, social, i fins i tot, ecològica². Per què?

---

² *"Una altra cosa és si aquesta desestacionalització és tan desitjable com prediquen els seus missatgers. Quan el turisme cau de bon de veres, les Illes es descongestionen, recuperen tímidament un silenci semblant al d'antany, i és quan les persones podem tornar a sentir la terra com batega, convallescent i agraïda. Potser les Illes necessiten refer-se, purificar-se després de la follia estrepitosa de l'estiu. No sabrem mai què ens convé, mentre depenguem tan universalment del turisme. Hauríem de començar a tenir en compte algunes altres sortides, ja que, amb temporada alta o temporades planes, el terciari ens prepara un futur que consolidarà les misèries del present, sobre les quals ha projectat oportuna llum Miquel Puig."* Fragment d'un article de Guillem Fronterera a l'Ara Balears, disponible a: http://www.arabalears.cat/premium/opinio/verb-mal-conjugar-desestacionalitzar_0_1034296655.html

Doncs perquè, des del punt de vista de la sostenibilitat ecològica, s'ha abandonat el discurs de la desestacionalització "fins a on ecològicament sigui possible". Aquest model de desestacionalització requereix decreixer en el nombre de visitants en els mesos de màxima activitat turística, i repartir més homogèniament l'estoc anual reduït de turistes al llarg de l'any. Si el que es pretén –que és el discurs dominant- és mantenir les puntes de màximes arribades, i, alhora, créixer en les mínimes, augmentant així l'estoc total, els efectes de pressió humana, consum de recursos, com per ara, aigua i energia; contribució a l'escalfament global del planeta, etc. ho converteixen en una aposta sens dubte insostenible.

UN MODEL SOCIOECONÒMICAMENT INSOSTENIBLE

Pel que fa a la sostenibilitat socioeconòmica del model, cal prendre en consideració que les principals institucions estatals de redistribució (política fiscal, Seguretat Social i Prestació per Desocupació) tenen una lògica de funcionament no estacional. És a dir, el sistema no preveu que una activitat econòmica, amb un bon grau de productivitat, i de generació d'excedents empresarials, estigui per saecula saeculorum indirectament subvencionada a través del pagament d'ingents quantitats del pressupost públic per a desocupació, complements de mínims de les pensions, bonificacions a la Seguretat Social per a la prolongació de l'activitat laboral de les persones Fixes Discontínues, i, alhora, es paguin únicament impostos i cotitzacions socials quan es "produeix" al màxim possible.

Aquest model és, a mitjà i a llarg termini, socioeconòmicament insostenible, màxim si tenim en compte que la tendència més o menys generalitzada és que l'activitat turística perdi intensitat en la creació d'ocupació, com demostra gairebé tota la literatura especialitzada. En el cas de la UE i, per tant, en el de les Illes Balears, hom pot dir que "les indústries turístiques", que van ser jaciments d'ocupació durant els anys noranta i principis dels dos mil³, ara són indústries que s'automatitzen i apareixen, en expressió del sociòleg George Ritzer, els hotels *Mcdonalitzats*, els autoserveis (Tot Inclòs) i les agències tot on-line. És a dir, és més que probable que els fenòmens de "creixement persistent sense ocupació" en el turisme de les Illes Balears passin de ser de conjunturals a estructurals. La combinació, per una banda, d'intensa i

---

³ Llibre Blanc de Delors. UE,1993.

persistent estacionalitat de l'activitat econòmica en la qual una regió s'ha súper especialitzat i, per una altra banda, de moderada creació d'ocupació, és letal per a la sostenibilitat socioeconòmica del model, tret que s'aposti per un paradigma d'exclusió social on el sosteniment del sistema de benestar importi poc.

Aquesta idea d'insostenibilitat social de l'estacionalitat de Balears a mitjà termini se sosté en la comparació del grau d'estacionalitat del mercat laboral illenc i l'espanyol. Per a això utilitzarem l'índex d'estacionalitat d'ocupació laboral, que està calculat com el percentatge de variació de les xifres mitjanes d'afiliació a la Seguretat Social en el mes de juliol o agost (el mes de l'any en què es registra més ocupació), respecte del mes de gener o desembre (en què l'ocupació és la mínima de l'any).

A les dues taules següents es presenten les evolucions d'aquest índex d'estacionalitat laboral i social dels darrers vuit anys, és a dir, dels anys de crisi econòmica, tant al conjunt d'Espanya com a les Illes Balears pel que fa al conjunt dels sectors econòmics. El distint comportament estacional d'ambos mercats laborals és impressionant (vegeu gràfic 1). En termes de mitjana, l'índex d'estacionalitat espanyol és del 5,5%, mentre que l'illenc se situa en el 34%.

INDEX D'ESTACIONALITAT DE L'OCUPACIÓ TOTAL (ESPANYA)

ANY	AFILIACIONS JULIOL	AFILIACIONS DESEMBRE	VARIACIÓ (%)
2008	19.382.222	18.531.312	4,6
2009	18.143.554	17.803.839	1,9
2010	17.848.323	17.584.982	1,5
2011	17.637.352	17.229.922	2,4
2012	17.032.738	16.442.681	3,6
2013	16.327.687 (i)	16.179.438 (ii)	0,9
2014	16.649.521 (i)	16.173.610 (ii)	2,9
2015	17.180.899 (i)	16.575.312 (ii)	3,6

Taula 1

(i) Agost (ii) Gener

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori del Treball (OTIB)

ÍNDEX D'ESTACIONALITAT DE L'OCUPACIÓ TOTAL (ILLES BALEARS)

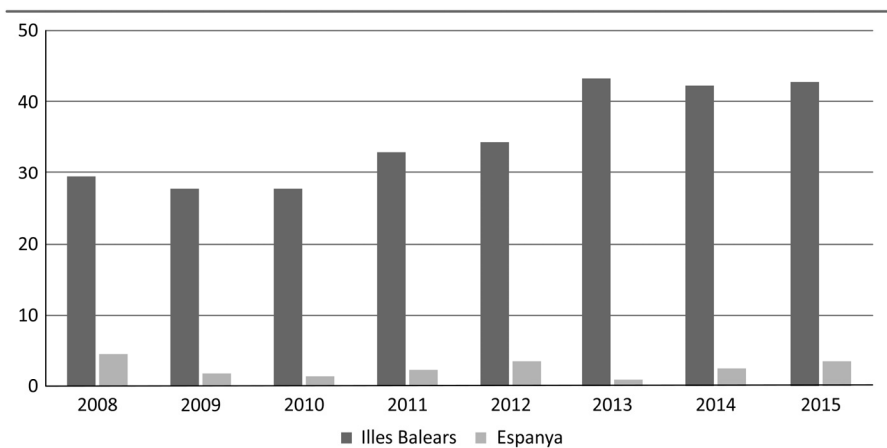
ANY	AFILIACIONS JULIOL	AFILIACIONS DESEMBRE	VARIACIÓ (%)
2008	510.362	394.461	29,4
2009	475.786	372.641	27,7
2010	465.097	364.152	27,7
2011	466.480	351.015	32,9
2012	459.525	342.130	34,3
2013	464.920 (i)	337.383 (ii)	37,8
2014	481.636 (i)	338.738 (ii)	42,2
2015	505.241 (i)	354.080 (ii)	42,7

Taula 2

(i) Agost (ii) Gener

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori del Treball (OTIB)

ÍNDEX D'ESTACIONALITAT DE L'OCUPACIÓ TOTAL

Gràfic 1

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori del Treball (OTIB)

Hom podria plantejar que un diferencial del 28,5% entre l'Índex d'Estacionalitat Laboral mitjà espanyol i l'illenc és conseqüència d'un major pes de l'activitat turística en el conjunt de l'economia de les Illes Balears que el que té en el conjunt de l'economia espanyola. Però les dades ens mostren que això només és, en el millor dels casos, cert en part.

La causa substancial d'una major estacionalitat a les Illes Balears que a la resta d'Espanya rau –com ens mostren les taules 3 i 4– en què la nostra

especialització econòmica és un turisme que genera una ocupació molt més estacional que la que genera el turisme al conjunt d'Espanya.

INDEX D'ESTACIONALITAT DE L'OCUPACIÓ TURÍSTICA* (ESPANYA)

ANY	JULIOL	DESEMBRE	VARIACIÓ (%)
2008	1.447.719	1.276.398	13,4
2009	1.401.993	1.257.544	11,5
2010	1.437.500	1.267.171	13,4
2011	1.469.388	1.240.625 (ii)	18,4
2012	1.456.987	1.256.795	15,9
2013	1.479.654 (i)	1.218.586 (ii)	21,4
2014	1.544.905 (i)	1.245.587 (ii)	24,0
2015	1.612.572	1.309.135 (ii)	23,2

Taula 3 Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut de Estudios Turísticos (Ministeri d'Indústria, Energia i Turisme)
* Persones afiliades en alta la SS en Hostaleria i Agències de viatges. (i) Agost (ii) Gener

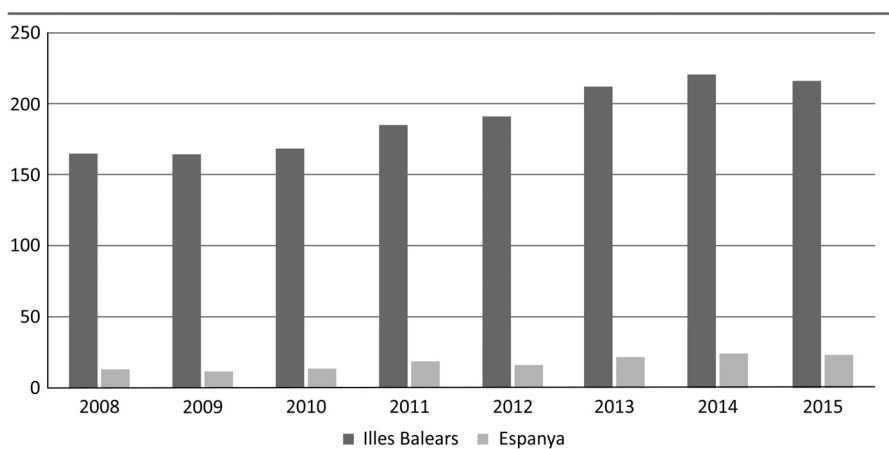
INDEX D'ESTACIONALITAT DE L'OCUPACIÓ TURÍSTICA* (ILLES BALEARS)

ANY	JULIOL	DESEMBRE	VARIACIÓ (%)
2008	117.428	44.373	13,4
2009	111.611	42.307	11,5
2010	113.029	42.188	13,4
2011	119.003	41.775 (ii)	18,4
2012	122.714	42.175	15,9
2013	129.347 (i)	41.469 (ii)	21,4
2014	135.734 (i)	42.330 (ii)	24,0
2015	142.062	44.982 (ii)	23,2

Taula 4 Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut de Estudios Turísticos (Ministeri d'Indústria, Energia i Turisme)
* Persones afiliades en alta la SS en Hostaleria i Agències de viatges. (i) Agost (ii) Gener

El grau tan discordant d'estacionalitat turística queda perfectament reflectit en el gràfic II. Una situació força dissemblant, ja que, en termes de mitjana, l'índex d'estacionalitat turística espanyol és del 17,6%, mentre que el de les Illes Balears s'enfila fins al 190%.

ÍNDEX D'ESTACIONALITAT DE L'OCUPACIÓ TURÍSTICA*

Gràfic 2

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut de Estudios Turísticos (Ministeri d'Indústria, Energia i Turisme)

* Personas afiliadas en alta la SS en Hosteleria i Agències de viatges

A TALL DE CONCLUSIÓ

Una política coherent amb els objectius que el turisme generi més prosperitat compartida i ocupació més estable i de millor qualitat exigeix una decidida intervenció política que impedeixi el "campi qui campi" del mercat. És a dir, contràriament a un dissimulat "*laissez faire, laissez passer*", cal apostar per l'opció d'una planificació d'accions a llarg termini que reverteixin la dinàmica actual centrada a batre records de visitants. Hi ha, per tant, que desideologitzar i treure de la contesa partidista l'opció de decreixement del nombre de turistes que visiten les Illes Balears. En aquesta planificació, les iniciatives tendents a la desestacionalització de l'ocupació turística són claus. Al meu entendre, mantenir en el temps els actuals índexs desfermats d'estacionalitat illencs, i alhora mantenir l'abismal diferencial amb el mercat laboral estatal no permet albirar altres escenaris diferents de la insostenibilitat social. Val a dir que l'estat espanyol, com ja s'ha dit, basa els seus millorables instruments de l'Estat del Benestar en un mercat laboral amb una estacionalitat controlada.

D'altra banda, la necessària desestacionalització del mercat laboral turístic insular no pot ser una operació d'augment substancial de la xifra anual d'arribades de turistes perquè, com ja s'ha dit, aquesta és una opció ecològicament insostenible a mitjà i llarg termini.